

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ

THEN CẦU AN CỦA NGƯỜI TÀY
Ở DƯƠNG QUANG, BẮC KẠN

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN VĂN HÓA
CHUYÊN NGÀNH: VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ
MÃ SỐ: 608

Sinh viên thực hiện : VŨ THỊ NHUNG

Giảng viên hướng dẫn : PGS.TS. TRẦN BÌNH

HÀ NỘI- 2013

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành khóa luận tốt nghiệp này, ngoài sự cố gắng của bản thân em đã nhận được sự giúp đỡ tận tình của cán bộ Phòng Văn hóa thông tin thị xã, Trung tâm Văn hóa tỉnh Bắc Kạn, thư viện tỉnh, UBND xã Dương Quang, bà con nhân dân và các nghệ nhân trong xã, các thầy cô giáo Khoa Văn hóa dân tộc thiểu số; đặc biệt là PGS.TS Trần Bình người đã trực tiếp hướng dẫn em trong quá trình nghiên cứu.

Đồng thời qua đây em cũng xin gửi lời cảm ơn chân thành và sâu sắc nhất tới mọi người. Mặc dù đã cố gắng nhiều nhưng do khả năng và điều kiện có hạn nên chắc chắn khóa luận không tránh khỏi những thiếu sót, hạn chế. Em rất mong nhận được những ý kiến đóng góp của thầy cô giáo và những người yêu thích Then để khóa luận được hoàn chỉnh hơn.

Em xin chân thành cảm ơn!

Hà Nội, tháng 5 năm 2013
Sinh viên

Vũ Thị Nhung

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU.....	2
1. Lý do chọn đề tài	2
.....	
.....	
2. Lịch sử nghiên cứu	2
3. Mục tiêu nghiên cứu	4
4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu.....	5
5. Phương pháp nghiên cứu	5
6. Đóng góp của khóa luận	5
7. Bố cục của khóa luận	5
CHƯƠNG 1: KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI TÀY Ở XÃ DƯƠNG QUANG VÀ THEN TÀY	6
1.1 Khái quát về người Tày ở Dương Quang.....	6
1.1.1 Đặc điểm tự nhiên, xã hội, địa bàn cư trú	6
1.1.2 Nguồn gốc, tên gọi	7
1.1.3 Đặc điểm đời sống kinh tế, mưu sinh.....	7
1.1.4 Đặc điểm xã hội truyền thống	9
1.1.5 Đặc điểm văn hóa tộc người	9
1.1.5.1 Đặc điểm văn hóa vật chất.....	9
1.1.5.2 Đặc điểm văn hóa tinh thần	11
1.2 Khái quát về Then Tày ở Dương Quang.....	13
1.2.1 Các hình thức thể hiện của Then Tày	13
1.2.2 Then trong đời sống cư dân Tày ở Dương Quang.....	15
CHƯƠNG 2: THEN CẦU AN TRONG ĐỜI SỐNG CỦA NGƯỜI TÀY Ở DƯƠNG QUANG.....	19
2.1 Một số khái niệm liên quan	19
2.2 Đặc điểm chính của Then Cầu an ở Dương Quang.....	22
2.2.1 Nguồn gốc của Then.....	22
2.2.2 Đặc điểm nội dung các bài Then Cầu an.....	23
2.2.3 Đặc điểm môi trường diễn xướng	33

2.2.4 Đối tượng tham gia lễ diễn xướng	35
2.2.5 Hình thức diễn xướng Then.....	37
2.2.6 Trình tự một buổi Then Cầu an.....	41
2.2.7 Giá trị của Then trong đời sống của người Tày ở Dương Quang.....	45
2.3 Vai trò của các nghệ nhân hành nghề Then.....	47
2.3.1 Nghệ nhân Then - nghệ sĩ dân gian	47
2.3.2 Nghệ nhân Then - thầy thuốc dân gian.....	49
2.3.3 Nghệ nhân Then - các vũ công dân gian.....	50
2.3.4 Nghệ nhân Then - người truyền dạy nghề, bảo tồn văn hóa tộc người ...	52
CHƯƠNG 3: GIẢI PHÁP BẢO TỒN, PHÁT HUY GIÁ TRỊ THEN CẦU AN CỦA NGƯỜI TÀY Ở DƯƠNG QUANG.....	55
3.1 Biến đổi Then Cầu an ở Dương Quang	55
3.1.1 Nhận thức về Then thay đổi	55
3.1.2 Nội dung các bài Then Cầu an thay đổi nhiều.....	56
3.1.3 Môi trường diễn xướng, nghệ thuật diễn xướng thay đổi	56
3.2 Nguyên nhân biến đổi.....	57
3.3 Giá trị của Then Cầu an ở Dương Quang	57
3.3.1 Giá trị văn học.....	57
3.3.2 Giá trị nghệ thuật.....	59
3.3.3 Giá trị xã hội	60
3.4 Một vài khuyến nghị ban đầu của người nghiên cứu.....	60
3.4.1 Giải pháp bảo tồn.....	60
3.4.2 Những việc cần làm trước mắt.....	63
KẾT LUẬN	65
TÀI LIỆU THAM KHẢO	68
PHỤ LỤC	70

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Then là một loại hình văn hóa tín ngưỡng trong kho tàng văn hóa, văn học dân gian của người Tày ở Việt Nam. Hiện nay, Bộ Văn hóa thể thao và du lịch đang tiến hành xây dựng hồ sơ trình Unesco công nhận Then là văn hóa phi vật thể của nhân loại. Tuy nhiên, cũng như nhiều loại hình truyền thống khác, Then Tày đang đứng trước nguy cơ bị mai một. Bản thân tôi được sinh ra và lớn lên ở địa phương nên có hiểu biết nhất định về loại hình nghệ thuật đậm chất tín ngưỡng dân gian này. Có thể nói rằng đối với người dân quê tôi, Then là một món ăn tinh thần không thể thiếu được trong cuộc sống. Cùng với những câu lượn, câu sli, Then đã góp phần bồi đắp nên tâm hồn những người dân nơi đây. Tự bao giờ Then đã mang hồn điệu của dân tộc Tày, Then đã bền bỉ cùng thời gian, cùng sức sống của dân tộc. Ngay cả trong cuộc sống hiện đại ngày nay, Then vẫn giữ một vị trí quan trọng trong đời sống của người Tày Dương Quang. Sinh ra và lớn lên trong âm vang của tiếng đàn tính, của tiếng hát Then đây cũng chính là lý do tôi muốn tìm hiểu những cái hay, cái đẹp cũng như những giá trị của Then Tày.

2. Lịch sử nghiên cứu

Hơn nửa thế kỷ qua, Then Tày đã được nhiều học giả quan tâm nghiên cứu. Nếu xem xét từ góc độ mục đích: Những nghiên cứu về Then Tày có thể được chia thành hai mảng chính:

- Nghiên cứu Then Tày để tìm hiểu các giá trị nghệ thuật dân gian.
- Nghiên cứu Then Tày để hiểu biết về tín ngưỡng.

** Nghiên cứu Then tìm hiểu các giá trị nghệ thuật dân gian*

Xu hướng này xuất hiện rất sớm từ những năm 60 - 70 của thế kỷ XX. Các công trình thuộc mảng nghiên cứu này bao gồm:

- Lời hát Then* (1978) của Dương Kim Bội.

- *Một số vấn đề về Then Việt Bắc* (1978) của nhiều tác giả đã có những nhận xét đánh giá về giá trị tinh thần, giá trị nghệ thuật của lời hát Then, múa Then.

- *Những yếu tố dân ca - ca dao trong lời Then (Tày, Nùng)* của Dương Kim Bội (Tạp chí dân tộc học, số 2/1978, tr 14 - 21)

- *Âm nhạc Tày* của Hoàng Tuấn (NXB Văn hóa dân tộc, H, 1993)

- *Nét chung và riêng của âm nhạc trong diễn xướng Then Tày - Nùng* của Nông Thị Ninh (NXB Văn hóa dân tộc, H, 2000)

- *Then Tày* của Nguyễn Thị Yên (NXB Văn hóa dân tộc, H, 2000)

- *Nghi lễ then giải hạn (hắt khoăn) của người Tày* (2004) của Nguyễn Thị Hoa;...

Nhìn chung những công trình nghiên cứu Then Tày theo xu hướng này đều khẳng định Then là một loại hình nghệ thuật tổng hợp bao gồm: Lời hát, âm nhạc, múa và trang trí Then. Những nghiên cứu theo hướng này giúp hiểu sâu hơn về nghệ thuật Then; đồng thời giúp lý giải được tầm quan trọng của Then trong đời sống tâm linh của các dân tộc Tày, Nùng.

**** Xu hướng nghiên cứu Then để hiểu biết về tín ngưỡng***

Xu hướng nghiên cứu này xuất hiện có phần muộn hơn so với xu hướng trên. Bắt nguồn của xu hướng nghiên cứu này gắn liền với chủ trương đổi mới tư duy trong công tác quản lý nhà nước về tín ngưỡng, văn hóa. Các nghiên cứu thuộc dạng này bao gồm:

- *Hát Then một hình thức âm nhạc, lễ nghi của đồng bào Tày, Nùng Việt Bắc* của Nguyễn Hữu Thu (Tạp chí văn hóa nghệ thuật số 2/1994)

- *Những người diễn xướng Then; nghệ thuật hát dân ca và thầy Shaman* của tác giả Nguyễn Thị Hiền (Tạp chí văn hóa số 5/200, tr 74 - 83)

- *Then của người Tày, Nùng với tín ngưỡng văn hóa dân gian* của Hà Đình Thành (Tạp chí văn hóa nghệ thuật số 5/2000, tr 35 - 39)

- *Khảo sát đối tượng thờ cúng trong Then* của Nguyễn Thị Yên (Thông báo văn hóa dân gian, 2001, NXB ĐHQG, H, tr 1013 - 1030)

- *Then - một hình thức Shaman của dân tộc Tày ở Việt Nam* của Ngô Đức Thịnh (Tạp chí văn hóa dân gian số 3/2002)

- *Shaman giáo trong Then của người Tày* của Nguyễn Thị Yên (Tạp chí Nguồn sáng, số 1/2004, tr 3 – 140)

Các nghiên cứu trên đều tiếp cận *then* từ góc độ văn hóa. Chúng cho ta thấy một bức tranh khái quát về *then*, ở khía cạnh tín ngưỡng, và chúng góp phần nhận thức đúng hơn về bản chất của *then*. *Then* là một loại hình văn nghệ dân gian, đồng thời cũng là một hoạt động *saman* giáo. *Then* ở đây được sử dụng như một công cụ chủ chốt để hành nghề tín ngưỡng.

Ngoài hai mảng nghiên cứu trên, cũng còn khá nhiều nghiên cứu, sưu tầm *Then Tày* để dịch ra Tiếng Việt, bao gồm:

- *Lời hát Then* (1975) của Sở văn hóa thông tin khu tự trị Việt Bắc đã và sưu tầm và dịch lời bài hát *then* ở vùng Việt Bắc.

- *Lời hát Then* (1978) của Dương Kim Bội sưu tầm và dịch ra tiếng Việt lời hát *Then* ở vùng Lạng Sơn.

- *Then Tày - những khúc hát* (1996) của tác giả Triều Ân đã sưu tầm và dịch ra tiếng Việt lời hát *then Tày* ở Cao Bằng.

Xu hướng này đã góp phần cho thấy sự phong phú và những sắc thái riêng biệt của *Then Tày* ở Việt Nam.

3. Mục tiêu nghiên cứu

- Góp phần khám phá các hay, cái đẹp và giá trị của *Then Cầu an* ở Dương Quang - Bắc Kạn nói riêng và *Then Tày* nói chung.

- Tìm hiểu khám phá và giới thiệu một nét sinh hoạt văn hóa dân gian đậm chất tín ngưỡng của dân tộc Tày ở Dương Quang - Bắc Kạn.

- Đóng góp vào việc bảo tồn và phát huy vốn văn hóa, văn học dân gian các dân tộc thiểu số.

4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu

- Đối tượng nghiên cứu chính của khóa luận này là Then Cầu an của người Tày ở Dương Quang, Bắc Kạn.

- Để có cơ sở hiểu biết hơn về Then Tày, văn hóa Tày ở Dương Quang cũng được chú ý xem xét trong quá trình nghiên cứu khóa luận này.

- Do hạn chế nhiều mặt, khóa luận này chỉ tập trung nghiên cứu Then Cầu an ở Dương Quang, trong khoảng vài ba chục năm lại đây.

5. Phương pháp nghiên cứu

- Phương pháp điền dã

- Phương pháp thống kê, phân tích tổng hợp, so sánh.

6. Đóng góp của khóa luận

- Bước đầu tìm hiểu, giới thiệu về Then - một hình thức sinh hoạt văn hóa dân gian, một nét đẹp trong đời sống văn hóa - xã hội của người Tày ở Dương Quang - Bắc Kạn.

- Bổ sung nguồn tư liệu về then Tày ở Dương Quang, Bắc Kạn

7. Bố cục của khóa luận

Ngoài phần *Mở đầu*, *Kết luận* và *Phụ lục*, nội dung chính của khóa luận được trình bày trong ba chương chính:

Chương 1: *Khái quát về người Tày ở Dương Quang và Then Tày*

Chương 2: *Then Cầu an trong đời sống của người Tày ở Dương Quang*

Chương 3: *Giải pháp bảo tồn, phát huy giá trị Then Cầu an của người Tày ở Dương Quang*

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Triều Ân - *Then Tày, những khúc hát*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 2002
2. Dương Kim Bội - *Lời hát Then*, Nhà xuất bản Việt Bắc, 1978
3. Lê Bá Han, Nguyễn Khắc Phi, Trần Đình Sử - *Từ điển thuật ngữ văn học*, Nhà xuất bản Giáo dục, 2007
4. Nguyễn Thị Hoa - *Nghi lễ Then giải hạn (hắt khoăn) của người Tày*, Hội văn học nghệ thuật Lạng Sơn, 2004
5. Vi Hồng - *Khảm hải*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 1993
6. Quang Hùng - *Từ điển Tiếng Việt*, Nhà xuất bản Thống kê, 2006
7. Nhiều tác giả - *Mấy vấn đề Then Việt Bắc*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 1978
8. Nhiều tác giả - *Văn hóa truyền thống Tày – Nùng*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 1993
9. Hà Đình Thành - *Then của người Tày – Nùng với tín ngưỡng tôn giáo dân gian*, Tạp chí văn hóa nghệ thuật, số 5/2000, tr 35 – 39
10. Ngô Đức Thịnh - *Then - một hình thức Shaman của dân tộc Tày ở Việt Nam*, Tạp chí văn hóa dân gian, 2002
11. Hoàng Tuấn - *Âm nhạc Tày*, Nhà xuất bản Âm nhạc, 2002
12. Nguyễn Thị Yên - *Then Tày*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 2007
13. Hoàng Tuấn Cư, Hoàng Hạc, Nguyễn Thanh Huyền - *Then Tày*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 2012
14. Nhiều tác giả - *Nghiên cứu, bảo tồn và phát triển nghệ thuật hát Then đàn tính của dân tộc Tày - Nùng Lạng Sơn*, báo cáo kết quả thực hiện đề tài khoa học và công nghệ, 2011
15. Lục Văn Pảo - *Bộ Then Tứ Bách*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 1996
16. Vũ Ngọc Khánh, Phạm Minh Thảo - *Kho tàng di sản văn hóa dân gian Việt Nam*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 1997

17. Hoàng Đức Chung - *Lầu Then Bjoóc mạ của người Tày ở Vị Xuyên – Hà Giang*, Tạp chí văn hóa dân tộc, 1999
18. Mông Lợi Chung - *Then cáo lão*, tư liệu của viện âm nhạc
19. Nông Thị Ninh - *Nét chung riêng của âm nhạc trong diễn xướng Then Tày – Nùng*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 2004
20. *Then Cầu an* - Then Bạo, Dương Quang, thị xã Bắc Kạn
21. *Then Cấp sắc* - Then Kim, Vi Hương, Bạch Thông
22. Hoàng Hạc - *Truyện thơ Tày – Nùng*, tập II, Nhà xuất bản Văn học, 1984
23. Nguyễn Thị Hiền - *Người diễn xướng Then, nghệ nhân hát dân ca và thầy Shaman*, Tạp chí văn học số 5/2000
24. Hoàng Huy Quyết, Tấn Dũng - *Phong tục tập quán dân tộc Tày ở Việt Bắc*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 1994
25. Hoàng Văn Páo - *Báo cáo về thực trạng Then Tày ở Lạng Sơn*, 2010
26. Hà Văn Thư, Lã Văn Lô - *Văn hóa Tày - Nùng*, Nhà xuất bản văn hóa Hà Nội, 1984
27. Nông Thị Ninh - *Âm nhạc dân gian các dân tộc Tày, Nùng, Dao Lạng Sơn*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 2000
28. Ủy ban nhân dân xã Dương Quang, *Báo cáo về tình hình kinh tế văn hóa 6 tháng đầu năm 2012*
29. Ngô Đức Thịnh - *Lên đồng hành trình của thần linh và thân phận*, Nhà xuất bản thế giới, 2010
30. Nhiều tác giả - *Bản sắc và truyền thống văn hóa các dân tộc tỉnh Bắc Kạn*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, 2004
31. Nguyễn Thị Yên - *Khảo sát đối tượng thờ cúng trong Then*, Nhà xuất bản Đại học quốc gia Hà Nội, 2001
32. Trần Ngọc Thêm - *Tìm hiểu về bản sắc văn hóa Việt Nam*, Nhà xuất bản TP Hồ Chí Minh, 2001